

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udrag fra Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 197. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540296384608/facsimile.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

- 62 *Accissen*: indenlandsk afgift på forbrugsvarer, gerne opkrævet når varerne blev ført fra landet ind i byen. – *holdtfor*: holdt for, mente. – *et Haarbredt*: en hårsbred, en smule. – *Satyr*: satire. – *bandende som en Gasconer*: indbyggerne i den sydvestfranske provins Gascogne havde ord for at være stortalende.
- 63 *Sand paa Gulved* . . . *Sand-Huset*: Det var førhen skik at bestre de hvidskurede plankegulve med sand – og at drysse sand fra et såkaldt sandhus over frisk beskrevet papir for at undgå udtværing af blækket. – *glemte alle sine Concepter*: glemte planerne til sin historie, overført: mistede fatningen. – *første virkende Aarsag*: hentydning til Leibniz' og Wolffs filosofi, jf. n.t. s. 25. – *Leibniz*: Gottfried Wilhelm L. (1646-1716), tysk universalbegavelse, jf. s. 160. – *Triumvir*: triumvir (latin), den ene af tre stormænd. – *Wolff*: Christian W. (1679-1754), tysk matematiker og filosof, der populariserede og systematiserede Leibniz' optimisme. – *Pope*: Alexander P. (1688-1744), engelsk digter og kritiker, hvis hovedværk *An Essay on Man* (1732-34) udtrykker den optimistiske filosofi, omend det mindre er inspireret af Leibniz end af filosoffer som Shaftesbury og Bolingbroke.
- 64 *Collegier*: universitetsforelæsninger. – *Ride-Skolen, Fegte-Boden*: Siden renessancen indgik ridning og fægtning sammen med en række universitetsstudier i en ung adelsmands dannelsesprogram. – *afsee*: undvære. – *Burmann*: formentlig en hentydning til Pieter Burmann den ældre (1668-1741), professor i Leyden, som i 1726 havde udtalt sig uheldigt om de lærdes standard i Danmark, og som blev tilrettevist pseudonymt af Ludvig Holberg i et latinsk åbent brev: Holgeri Dani ad P. Burmannum Epistola (Brev fra Holger Danske til P. Burmann). Holbergs valg af pseudonym rummer igen en hentydning, som Ewald naturligvis også spiller på, til folkevisen Holger Danske og Burmand (*Dann. gl. Folkeviser* nr. 30), hvori Burmand er en grim kæmpe, der besejres af Holger. – *Defendens*: defensor, som skal forsvare en påstand eller en disputats. – *for ved*: foran. – *Opponenten*: defensors modstander, hvis opgave er at kritisere den fremførte påstand. – *den store Verdslig-Viises* mindste Ord): hentydning til Chr. Wolffs betegnelse for sin og Leibniz' filosofi: Weltweisheit, verdslig visdom. – *det almindelige Sprog*: det sprog, som forstås af alle verdens indbyggere. Tanken om et sådant beskæftigede oplysningstiden, men blev først realiseret med kunstsprogene Volapük 1880 og Esperanto 1887. – *at deducere ham til absurdum*: at pille hans argumenter fra hinanden.
- 65 *refuteret*: gendrevet. – *burlesque*: fransk: burleske, lavkomiske. – *scaramucciske*: adjektiv dannet af Scaramuccio, en fej, storpralende tjenerfigur i den italienske commedia dell'arte; slyngelagtige.
- 66 *foretrække ham en anden*: foretrække en anden frem for ham.
- 67 *Plumy-Koller*: tunge, klodsede våben. – *Alexander*: A. den Store (356-323 f.Kr.), konge af Makedonien. Skabte et hellensk imperium ved at erobre hele Perserriket incl. Babylonien og Egypten under sit store felttog 334-323. – *som Alexander* . . . *Jorden for snever*: refererer muligvis til de rygter, der kort før Alexanders død gik om, at han ville genopbygge Ba-

belstærket, jf. historien om dette tårn i 1. Mosebog kap. 11. – *Ammons Son*: en titel, som Alexander modtog af ypperstepresten, da han under sit felttog besøgte templet for den ægyptiske gud Amon. Grækerne identificerede Amon med Zeus. – *Phalanx*: falanks, slagorden. Den makedonske falanks, skabt af Alexanders fader Philip, var særegen ved at bestå af en offensiv rytterifløj og en defensiv infanterifløj. – *Titan*: kæmpe. Titanerne var i græsk mytologi de tolv uregerlige børn, som Uranos og Gaia, Himlen og Jorden, fik med hinanden ved verdens begyndelse. – *Sacer*: indbyggerne i Saqqara, en oldtidsby i Ægypten, beliggende ved Nilen syd for det nuværende Cairo. – *Sogdianer*: indbyggerne i Sogdiana, den nordøstlige provins i det gamle Perserrike, nu i Sovjetunionen sydøst for Aralsøen. Alexander brugte flere år på at besejre sogdianerne. – *besynderlige*: usædvanlige (i positiv forstand).

68 *par honneur*: fransk: for ærens skyld, dvs. uden at tjene på det. – *førskudt*: opbrugt.

70 *resolvere til*: beslutte sig til. – *galopperer*: besat med guld- eller sølvindvævede bånd (tresser). – *Pflegma*: flegma, besindighed.

71 *Forbindligheder*: forbindtligheder, høfligheder. – *udbetinget sig*: kræver. – *den Vestphalske, den Københavnske, og den Fontainebleauske Fred*: Den westfalske fred 1648 afsluttede Trediveårskrigen, hvori Christian IV havde deltaget, og styrkede Sverige på Danmarks bekostning. Den københavnske fred 1660 afsluttede tre års krig mellem Danmark (Frederik III) og Sverige (Carl X Gustav); Danmark mistede ved freden Skåne, Halland, Blekinge, Fven og Bohuslén. Freden i Fontainebleau 1679 afsluttede Den skånske Krig 1675-79 mellem Danmark (Frederik V) og Sverige (Carl XI) og konfirmerede den for Danmark ydmygende københavnerfred.

72 *erakelte*: enkle. – *Over-Last*: ulæjlighed. – *Den franskeste*: den frankeste. – *af-federe*: efterligne.

73 *Liberie*: tjener- eller kuskeuniform. – *Timon*: T. fra Athen (5. årh. f.Kr.) skildres af Plutark og Lukian som en stor misantrop. Shakespeare skrev i 1607-08 et drama om ham (*Timon of Athens*). – *quækeriske*, omtrent: verdensfjerne; adjektiv dannet af substantivet kvæker, d.e. et medlem af et kristent trossamfund, som blev grundlagt 1650 i England men siden skabte kolonier i Nordamerika. Kvækerne var modstandere af militærtjeneste og privat ejendomsret.

Levnet og Meeninger

76 *De min hege Ven*: Selvbiografiens indledning er stilet til dr.theol. Johan Christian Schönheyder (1742-1803), der siden 1773 fungerede som en mellemting mellem formynder og rådgiver for Ewald; jf. s. 169. – *Deres Kjøreste*: Deres hustru. – *ConferentsRaad Carstens*: Adolph Gotthard Carstens (1713-95), jurist og embedsmand i Tyske Kancelli (hvorfra hertug-